

Sygn. akt I UK 461/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 15 października 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jolanta Strusińska-Żukowska (przewodniczący)

SSN Jolanta Frańczak

SSN Małgorzata Wrębiakowska-Marzec (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania K. Ł.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych o wznowienie postępowania zakończonego prawomocnym wyrokiem Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 19 lutego 2009 r.,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 15 października 2015 r.,

skargi kasacyjnej ubezpieczonej od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 13 czerwca 2014 r.,

uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Wnioskodawczyni K. Ł. wniosła skargę o wznowienie postępowania zakończonego prawomocnym wyrokiem Sądu Apelacyjnego z dnia 19 lutego 2009 r., domagając się jego uchylenia, zmiany wyroku Sądu Okręgowego w P. z dnia 29 stycznia 2008 r. oraz poprzedzającej go decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 23 sierpnia 2007 r. i przyznanie jej prawa do emerytury wcześniejszej dla pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki, ewentualnie o uchylenie obu wyroków oraz decyzji organu rentowego i przekazanie sprawy temu organowi do rozpoznania.

Jako podstawę wznowienia skarżąca wskazała art. 401¹ k.p.c., powołując się na wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 lutego 2012 r., K 5/11 (OTK-A 2012 nr 2, poz. 16), którym - stanowiący podstawę prawną decyzji organu rentowego i wyroków Sądów obu instancji - art. 114 ust. 1a ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 748; dalej jako ustawa emerytalna) został uznany za niezgodny z zasadą zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa wynikającą z art. 2 oraz art. 67 ust. 1 Konstytucji RP, w związku z czym zakwestionowany przepis stracił moc z dniem 8 marca 2012 r.

Wyrokiem z dnia 13 czerwca 2014 r. Sąd Apelacyjny oddalił skargę.

Podstawę rozstrzygnięcia stanowiły następujące ustalenia. Decyzją z dnia 29 stycznia 2002 r. organ rentowy przyznał wnioskodawczyni prawo do wcześniejszej emerytury dla pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki. Kolejną decyzją z dnia 23 sierpnia 2007 r. organ ten, z powołaniem się na art. 114 ustawy emerytalnej, odmówił wnioskodawczyni wskazanego świadczenia, gdyż w wyniku dokonanego z urzędu ponownego ustalenia prawa do emerytury stwierdzono, że ubezpieczona nie spełnia wymaganych warunków, gdyż pozostawała w zatrudnieniu, co oznacza, że jej dziecko nie wymagało stałej opieki oraz pielęgnacji. Wyrokiem z dnia 29 stycznia 2008 r. Sąd Okręgowy w P. oddalił odwołanie wnioskodawczyni, wskazując, że art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej daje możliwość ponownego ustalenia, także z urzędu, prawa do świadczenia, jeżeli po uprawomocnieniu się decyzji w sprawie świadczeń zostaną przedłożone nowe dowody lub zostaną ujawnione okoliczności istniejące przed wydaniem pierwotnej

decyzji, a mające wpływ na prawo do świadczenia. Apelacja wnioskodawczyni została oddalona wyrokiem Sądu Apelacyjnego z dnia 19 lutego 2009 r. Sąd Najwyższy oddalił wniesioną przez wnioskodawczynię skargę kasacyjną, potwierdzając w uzasadnieniu prawidłowość zastosowania art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej, dającego możliwość weryfikacji prawomocnej decyzji w sytuacji, gdy organ rentowy dopuścił się uchybienia na korzyść ubezpieczonego.

Motywuując oddalenie skargi o wznowienie postępowania Sąd Apelacyjny podniósł, że zgodnie z art. 401¹ k.p.c. można żądać wznowienia postępowania w wypadku, gdy Trybunał Konstytucyjny orzekł o niezgodności aktu normatywnego z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub z ustawą, na podstawie którego zostało wydane orzeczenie. W ocenie tego Sądu, art. 114 ust. 1a ustawy emerytalnej nie miał w sprawie zastosowania, gdyż poczynając od decyzji organu rentowego wskazywano, że prawo Zakładu do weryfikacji decyzji z 2002 r. wypływało z art. 114 ust. 1 ustawy, a przepis ten nigdy nie został zakwestionowany przez Trybunał Konstytucyjny. Sąd stwierdził, że co prawda „w uzasadnieniu Sądu Apelacyjnego pojawił się *passus*, że decyzja może być zmieniona, także z urzędu, na podstawie art. 114 ust. 1a. Nie zmienia to jednak faktu, że prawidłową i zastosowaną w sprawie podstawą prawną wydania decyzji weryfikującej był art. 114 ust. 1”, zaś prawidłowość oparcia rozstrzygnięcia sprawy o tę właśnie normę podkreślił Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku oddalającego skargę kasacyjną. Błędne jest tym samym twierdzenie skarżącej, jakoby podstawę rozstrzygnięcia stanowił art. 114 ust. 1a ustawy emerytalnej. Podstawą tą był bowiem art. 114 ust. 1 tej ustawy.

W skardze kasacyjnej wnioskodawczyni zarzuciła: I. naruszenie prawa materialnego, a to: 1) niezastosowanie art. 2 Konstytucji RP, z którego wynika ochrona praw nabytych; 2) błędną wykładnię art. 114 § 1 i 1a ustawy emerytalnej przez przyjęcie, że zaskarżona decyzja organu rentowego oparta była na art. 114 ust. 1, podczas gdy w okolicznościach faktycznych sprawy tym przepisem mógł być tylko uchylony przez Trybunał Konstytucyjny art. 114 ust. 1a; II. naruszenie prawa procesowego, tj. art. 412 k.p.c., przez nierozpoznanie sprawy ponownie w zakresie jaki wynika z tego przepisu.

Wskazując na powyższe zarzuty skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest usprawiedliwiona.

Stosownie do art. 401¹ k.p.c. można żądać wznowienia postępowania również w wypadku, gdy Trybunał Konstytucyjny orzekł o niezgodności aktu normatywnego z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub z ustawą, na podstawie którego zostało wydane orzeczenie. Istotą regulacji zawartej w tym przepisie jest realizacja reguły określonej w art. 190 ust. 4 ustawy zasadniczej, zgodnie z którą orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego o niezgodności z Konstytucją, umową międzynarodową lub z ustawą aktu normatywnego, na podstawie którego zostało wydane prawomocne orzeczenie sądowe, ostateczna decyzja administracyjna lub rozstrzygnięcie w innych sprawach, stanowi podstawę do wznowienia postępowania, uchylenia decyzji lub innego rozstrzygnięcia na zasadach i w trybie określonych w przepisach właściwych dla danego postępowania. Chodzi o to, aby sprawa prawomocnie (ostatecznie) rozstrzygnięta w oparciu o akt normatywny niezgodny z Konstytucją była ponownie rozpoznana i rozstrzygnięta w zgodzie z wartościami i zasadami konstytucyjnymi. Aby taki cel instytucji wznowienia postępowania na podstawie art. 401¹ k.p.c. mógł być osiągnięty, wskazany przez stronę wyrok Trybunału Konstytucyjnego powinien dotyczyć aktu normatywnego lub zawartego w nim przepisu (przepisów) stanowiącego rzeczywistą podstawę prawną rozstrzygnięcia objętego zaskarżonym w tym trybie wyrokiem sądu. Inaczej mówiąc, na mocy art. 401¹ k.p.c. można żądać wznowienia postępowania jedynie wówczas, gdy Trybunał Konstytucyjny zakwestionował ten przepis, który był decydującą podstawą prawną rozstrzygnięcia zaskarżonego skargą o wznowienie postępowania (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 19 marca 2009 r., III UO 2/08, OSNP 2010 nr 21-22, poz. 273 oraz z dnia 3 lutego 2012 r., I CZ 152/11, LEX nr 1215254 i powołane w nim orzeczenia).

W myśl art. 412 § 1 k.p.c., w razie uznania dopuszczalności wznowienia

postępowania sąd rozpoznaje sprawę na nowo w granicach, jakie określa podstawa wznowienia. Wynika z tego, że rozpoznanie sprawy w granicach określonych przez podstawę wznowienia oznacza, że sąd może oceniać, czy wskazana w skardze podstawa wznowienia jest uzasadniona i jaki wpływ na treść zaskarżonego wyroku ma jej ewentualna zasadność. W tak określonym zakresie rozpoznania mieści się również możliwość uznania, że pomimo zasadności podstawy wznowienia, orzeczenie odpowiada prawu. Znajduje to potwierdzenie w treści art. 412 § 2 k.p.c., według którego, po ponownym rozpoznaniu sprawy sąd stosownie do okoliczności bądź oddala skargę o wznowienie, bądź uwzględniając ją zmienia zaskarżone orzeczenie albo je uchyla i w razie potrzeby pozew odrzuca lub postępowanie umarza. Oznacza to, że sąd oddala skargę o wznowienie postępowania w razie bezzasadności podstaw wznowienia. Ma to miejsce zarówno wtedy, gdy nie istnieją okoliczności stanowiące podstawę wznowienia, jak i wtedy, gdy okoliczności uzasadniające podstawę (inną niż nieważność postępowania) istnieją, ale nie mają wpływu na treść zaskarżonego rozstrzygnięcia. W rezultacie oddalenie skargi o wznowienie postępowania jest wyrazem negatywnej oceny zasadności zgłoszonej podstawy wznowienia postępowania lub braku jej wpływu na treść wydanego uprzednio wyroku (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 marca 2013 r., III UZ 3/13, OSNP 2014 nr 2, poz. 32 i powołane w nim orzeczenia).

W ocenie Sądu Apelacyjnego, wskazana w skardze podstawa wznowienia jest niezasadna (nie została wykazana), gdyż po pierwsze - podstawy decyzji organu rentowego i rozstrzygnięć Sądów obu instancji nie stanowił art. 114 ust. 1a, lecz art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej, po drugie - co prawda Sąd drugiej instancji w motywach wyroku zaskarżonego skargą o wznowienie postępowania powołał art. 114 ust. 1a tej ustawy, jednak „prawidłową i zastosowaną w sprawie podstawą prawną decyzji weryfikującej był art. 114 ust. 1”, po trzecie - prawidłowość oparcia rozstrzygnięcia o ten właśnie przepis stwierdził Sąd Najwyższy oddalając skargę kasacyjną ubezpieczonej. Ograniczenie się do takiej argumentacji oznacza trafność zarzutu naruszenia art. 412 k.p.c. przez nierozpoznanie sprawy na nowo w zakresie wynikającym z tego przepisu.

Powołanie się przez organ rentowy w zaskarżonej przez ubezpieczoną decyzji ogólnie na art. 114 ustawy emerytalnej nie jest wystarczające do uznania, że jej podstawę stanowił ust. 1 wymienionego artykułu, tym bardziej, że w uzasadnieniu decyzji wskazano na pozostawanie ubezpieczonej w zatrudnieniu jako przesłankę oceny, iż jej dziecko nie wymagało stałej opieki oraz pielęgnacji. Jednak nawet przy przyjęciu takiej podstawy działania przez organ rentowy, uszło uwadze Sądu Apelacyjnego, że sąd ubezpieczeń społecznych nie jest związany wadliwą lub nieadekwatną do istoty roszczeń ubezpieczonego podstawą prawną zaskarżonej decyzji (por. np. wyrok z dnia 2 października 2008 r., I UK 88/08, OSNP 2010 nr 7-8, poz. 100). Co prawda Sąd pierwszej instancji oparł swoje rozstrzygnięcie na art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej, jednak Sąd odwoławczy powołał się w motywach wyroku zaskarżonego skargą o wznowienie wprost na art. 114 ust. 1a tej ustawy w kontekście jego zastosowania, stwierdzając, że „decyzja przyznająca prawo do świadczenia, mimo braku przesłanek ustawowych do jego przyznania, może być w każdym czasie zmieniona, także z urzędu, na podstawie art. 114 ust. 1a ustawy o emeryturach i rentach z FUS”. Nie jest trafne oparcie przez Sąd Apelacyjny oceny co do niezasadności podstawy wznowienia na poglądzie wyrażonym przez Sąd Najwyższy we wcześniejszym wyroku oddalającym skargę kasacyjną ubezpieczonej. Przy wydaniu tego wyroku Sąd Najwyższy, orzekający poza tokiem instancji, oparł swoje rozstrzygnięcie na uznaniu, że wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 stycznia 2000 r., K 18/99 dotyczy wyłącznie sytuacji ubezpieczonych spełniających warunki nabycia prawa do emerytury w dniu 1 stycznia 1999 r., co w przypadku skarżącej nie miało miejsca i której to okoliczności organ rentowy nie uwzględnił przy wydawaniu decyzji z dnia 29 stycznia 2001 r. Sąd Najwyższy nie stosował zatem art. 114 ust. 1a ustawy emerytalnej, a więc podstawa wznowienia przewidziana w art. 401¹ k.p.c. wyroku tego nie dotyczy.

Ubezpieczona zaskarżyła skargą o wznowienie postępowania wyrok Sądu Apelacyjnego z dnia 19 lutego 2010 r., a zatem do tego Sądu należała samodzielna ocena, czy zaskarżony wyrok został wydany na podstawie przepisu uznanego przez Trybunał Konstytucyjny za niezgodny z ustawą zasadniczą (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 19 września 2012 r., III UO 4/12, OSNP

2013 nr 17-18, poz. 215), a jeśli tak, czy okoliczności uzasadniające podstawę wznowienia miały wpływ na treść zaskarżonego rozstrzygnięcia w zmienionym stanie prawnym, a więc przy uwzględnieniu art. 114 ust. 1 k.p.c. (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 października 2012 r., III UK 146/11, OSNP 2013 nr 15-16, poz. 191).

Przy dokonywaniu tej oceny Sąd Apelacyjny powinien mieć na względzie wyrażane w judykaturze Sądu Najwyższego poglądy, że na podstawie art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej postępowanie o ponowne ustalenie prawa do świadczeń (określane jako wznowienie postępowania przed organem rentowym) może zostać wszczęte tylko w dwóch przypadkach, po pierwsze - przedłożenia nowych dowodów, czyli dowodów, którymi organ rentowy nie dysponował w poprzednim postępowaniu zakończonym prawomocną decyzją oraz po drugie - ujawnienia okoliczności istniejących przed wydaniem takiej decyzji, a nieuwzględnionych przez organ rentowy, przy czym nie jest istotne, czy organ rentowy nie uwzględnił tych okoliczności z własnego zaniedbania, czy też z winy strony. Jeżeli nie pojawią się takie nowe dowody lub nie ujawnią się takie nowe okoliczności, nie jest dopuszczalne wszczęcie postępowania na podstawie art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej. Okolicznością uzasadniającą wszczęcie z urzędu postępowania o ponowne ustalenie prawa do świadczeń w trybie przewidzianym w tym przepisie nie jest natomiast odmienna ocena dowodów dołączonych do wniosku o emeryturę lub rentę, przeprowadzona przez organ rentowy po uprawomocnieniu się decyzji przyznającej świadczenie (por. uchwałę z dnia 5 czerwca 2003 r., III UZP 5/03, OSNAPiUS 2003 nr 18, poz. 442 oraz wyroki z dnia 30 stycznia 2008 r., I UK 195/07, OSNP 2009 nr 7-8, poz. 105; z dnia 9 stycznia 2012 r., III UK 223/10, OSNP 2012 nr 21-22, poz. 272 oraz z dnia 4 lipca 2012 r., III UK 132/11, LEX nr 1288700). Taką możliwość przewidywał właśnie art. 114 ust. 1a ustawy emerytalnej, ustanawiający dodatkową przesłankę weryfikacji prawomocnych decyzji emerytalnych i rentowych, niezależną od przesłanek określonych w art. 114 ust. 1. Niewątpliwie - wskutek zakwestionowania przez Trybunał Konstytucyjny art. 114 ust. 1a ustawy emerytalnej - usunięta została podstawa prawna ponownego rozpoznania z urzędu uprawnień i wstrzymania wypłaty świadczeń nienależnych, lecz przyznanych wskutek niewywołanego przez świadczeniobiorcę błędu organu

rentowego co do oceny dowodów stanowiących podstawę ustalenia prawa (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 15 stycznia 2013 r., III UZP 5/12, OSNP 2013 nr 23-24, poz. 288).

Mając powyższe na uwadze Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji wyroku na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.

kc